

DIAGONAL, AVINGUDA

Portavella

En el tercer terç del segle XIX, una incorrecció en el replanteig inicial de la Diagonal propicià la futura afectació de les masies de les Corts: Can Ferrer de la Creueta, l'Estela, Can Baldiró i Can Feliu, masies que Ildefons Cerdà havia respectat en el seu projecte de Reforma de Barcelona i el seu Eixample. La importància d'aquest fet mereix la publicació d'un monogràfic en el qual s'expliqui acuradament el que va passar. A continuació, fem un breu resum d'aquest esdeveniment i les seves circumstàncies, que tan greument van perjudicar les Corts:

El 4 de juny de 1903, per encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona, fou redactat un plànol a escala 1:2000 que afectava íntegrament una sèrie de masies de l'antic municipi de les Corts, agregat el 1897 a Barcelona. El plànol s'anomenà "Proyecto de alineaciones y rasantes para la prolongación de la Gran Via Diagonal o de Argüelles en todo el trayecto comprendido fuera de la zona de Ensanche, desde el límite de ésta hasta el cruce con la carretera provincial de Cornellá a Fogás de Tordera". En l'esmentat plànol es van grafiar les diferents propietats que calia expropiar, entre les quals es trobaven les masies de Can Ferrer de la Creueta, l'Estela, Can Baldiró i Can Feliu. El plànol fou aprovat el 5 de novembre de 1903, amb una amplada de 50 metres per a la Diagonal. Els cortsencs sens dubte que van manifestar el seu malestar per l'afectació de les esmentades masies, quan era relativament fàcil comprovar que Ildefons Cerdà, en el seu famós Pla general per l'Eixample de Barcelona, aprovat pel govern central el 7 de juny de 1859, les havia respectades. Aquest malestar va obligar l'Ajuntament a investigar què havia passat. Per tot això, encarregà a la "Real Academia de Bellas Artes de San Fernando" l'aixecament del plànol de l'estat actual de la Diagonal, entre el passeig de Sant Joan i el carrer de Muntaner (més enllà de Muntaner, la Diagonal era obstruïda pels coberts de la fàbrica de sederies de Francesc Vilumara, que havia comprat, el 1873, la finca coneguda com la "Torre del Suís", afectada en part pel nou vial. El personal qualificat per desenvolupar aquest treball comprovà mitjançant dues alineacions auxiliars paral·leles la distància a les edificacions i el possible desviament que havia pogut tenir la Diagonal. El plànol, de data 8 de novembre de 1906, fou complementat amb un altre, de data 1 de març de 1907, amb indicació de l'estat actual de les edificacions construïdes amb façana a l'avinguda.

L'evidència de l'error era tan gran que reclamava una solució ràpida. Els serveis tècnics de l'Ajuntament no van saber o no van poder arreglar un error tan greu, o no els van deixar. Les circumstàncies d'uns fets consumats van fer inútil qualsevol modificació del nou traçat aprovat el 1903.

El traçat de la Diagonal, segons el projecte aprovat d'Ildefons Cerdà, forma un angle amb l'alineació perpendicular al mar dels carrers de l'Eixample d'uns 117 graus 30 minuts sexagesimals, quan actualment l'angle resultant de la Diagonal amb els carrers de l'esquerra de l'Eixample es pot estimar gràficament en uns 116 graus sexagesimals o poc més. Quines circumstàncies van donar lloc perquè es produís aquesta lamentable diferència d'angle que va perjudicar les Corts?

Després d'analitzar diferents hipòtesis i d'examinar molts documents de l'època, es va arribar a una conclusió, la més versemblant, que exposem a continuació:

El camí de Jesús, més tard anomenat camí de Gràcia, actualment el passeig, és i era la principal via d'unió de la Ciutat Vella amb la Vila de Gràcia. Aquesta important arteria viària, oberta molt abans del projecte Cerdà, divideix l'Eixample en dues parts, conegudes com la dreta i l'esquerra de l'Eixample. Ildefons Cerdà i els seus tècnics col·laboradors, en un moment determinat, devien mesurar sobre el projecte l'angle que formava aquesta important via de referència, totalment consolidada amb el traçat de la futura Diagonal, ja que era una dada necessària per poder replantejar l'esmentat eix viari.

Quan es va decidir obrir i urbanitzar la Diagonal, es va començar per un petit tram que anava del carrer de Pau Claris fins una mica més enllà del passeig de Gràcia. El personal encarregat de realitzar el replanteig de la nova alineació, tot seguint els hàbits i bon fer de la topografia, se situà a un dels extrems de l'alineació que havien de replantejar. Com que la futura Diagonal es trobava tallada pels

murs d'una finca a l'alçada del carrer de Roger de Llúria (vegeu a l'AMAB el plànol indicatiu de les alteracions detectades de Gràcia, de novembre de 1894), l'inici del replanteig es va fer a la cantonada del carrer de Pau Claris, enfocant l'ullera del teodolit en direcció al traçat del ferrocarril i la riera d'En Malla (situada a uns quatre metres per sota del nivell dels camps), saltant sobre les tanques i els límits de propietat existents entre el passeig i l'esmentada riera, que representava un autèntic obstacle natural. L'estacionament del teodolit al carrer de Pau Claris era també més comprensible, ja que el passeig de Gràcia canalitzava tot el trànsit entre Barcelona i Gràcia i, per tant, no era el passeig el lloc més adient per estacionar l'aparell. (El 1872, el Tramvia inaugurat entre Barcelona i Gràcia passava, mitjançant dues vies, pel centre del passeig).

Tot orientant el limbe del teodolit a zero graus, amb l'alineació del carrer de Pau Claris, van col·locar l'angle conegut i mesurat anteriorment corresponent al passeig de Gràcia, sense tenir en compte que el passeig de Gràcia no és paral·lel a la resta de carrers de l'Eixample (l'Ajuntament de Gràcia no disposava de tot el plànol de l'Eixample, sinó només del corresponent al seu terme municipal, plànol en el qual no s'aprecia tant aquesta diferència). Naturalment, la diferència detectada en l'angle que forma el traçat de la Diagonal amb els carrers de l'esquerra de l'Eixample, entre el projecte d'Ildefons Cerdà i la realitat física, és igual a l'angle que forma el traçat del passeig de Gràcia i la resta del traçat dels carrers de l'Eixample, fet que ratifica que aquesta versió sigui la més correcta.

Posteriorment, es va continuar obrint la Diagonal dins del que fóra terme municipal de Gràcia, i que acabava en els coberts de la fàbrica de Francesc Vilumara. A l'altre costat (després de la Granja Experimental), més enllà de la travessera de Gràcia i del torrent de Ballelescà, començava el que fóra l'antic terme municipal de les Corts.

La separació o diferència entre cadascuna de les alineacions resultants d'un o altre angle era cada vegada més gran, a mesura que s'allunyaven del punt inicial comú, situat al carrer de Pau Claris. Com més a prop de l'origen, la diferència era més petita i indetectable a simple vista, però tot arribant a la Granja Experimental, aquesta diferència era molt important. L'any 1889, l'Ajuntament de Gràcia ja havia assumit tot el traçat de la Diagonal que afectava el seu terme municipal i havia donat permisos per edificar amb l'alineació incorrecta.

Per l'agregació de 1897, el problema fou traspassat a l'Ajuntament de Barcelona. Amb l'expropiació de la finca que tallava la Diagonal a l'alçada del carrer de Roger de Llúria quedà unificat el traçat de la via. El replanteig que es dugué a terme a partir de Pau Claris en direcció al passeig de Sant Joan es va fer correctament, d'acord amb el Plànol d'Ildefons Cerdà. Per tant, podem dir que existeixen i conviuen dues Diagonals: la de la dreta de l'Eixample i la de l'esquerra de l'Eixample, amb orientacions diferents, però amb un punt d'inflexió comú.

La Diagonal, batejada per Ildefons Cerdà des de l'origen de l'aprovació del seu Pla d'Eixample amb el nom de Gran Via Diagonal, és la via pública que, en la seva història, ha patit més canvis de nom.

El primer canvi de nom proposat per la Comissió quarta de l'Ajuntament de Barcelona, de què formava part Víctor Balaguer, va ser aprovat el 10 de novembre de 1874 pel ple municipal, sota la presidència de Francesc de Paula Rius i Tauler: "...proponiendo que la calle Diagonal del Ensanche se denomine de Argüelles con cuyo nombre es ya conocida". Efectivament, l'Ajuntament de la vila de Gràcia ja havia posat el nom d'Argüelles a un carrer (actualment carrer de Terol) i no va tardar en canviar l'emplaçament de la dedicació quan es va començar a materialitzar la nova via Diagonal i destinar la dedicació d'aquest singular personatge a aquesta important via. Lamentablement, part dels arxius de la vila de Gràcia van ser destruïts i no es té constància fins el 1877 de l'existència de la dedicació d'Argüelles a l'actual carrer de Terol. Sembla que el nom es va posar després de la revolució de setembre de 1868, per un dels consistoris liberals, els quals anaven alternant durant el segle XIX el govern de la vila amb els conservadors.

Dos anys abans de l'aprovació oficial del nom d'Argüelles per a la Diagonal, el 26 de gener de 1872, el consistori de Barcelona pren l'acord següent: "... Otra proponiendo que la plaza del Ensanche conocida con el nombre de plaza Convexa se denomine de Tetuan, sustituyendo a la calle llamada del Paralelo, la de Argüelles." Intent fallit de posar el nom d'Argüelles al Paral·lel, ja que no va prosperar, perquè l'1 de setembre de 1874 es va canviar el nom de Paral·lel

(Argüelles) pel de Marquès del Duero.

El 29 de març de 1922, s'aprovà el nom de Nacionalitat Catalana, en substitució d'Argüelles. Però Argüelles es resistia a ser desnonat del nomenclàtor i un tram de la Diagonal va continuar dient-se d'Argüelles, fins que el 14 de maig de 1924 el nom va ser restaurat oficialment.

Aquesta restauració del nom d'Argüelles va durar poc, ja que el 13 de gener de 1925 es va acordar dedicar tota la Diagonal al rei Alfons XIII. Els liberals, partidaris que no desaparegués el nom d'Argüelles del nomenclàtor, van proposar, el 27 de gener d'aquell mateix any, que es retolés la carretera de Sarrià amb el nom d'Argüelles, atès que havien posat el nom d'Alfons XIII a la Diagonal. Aquesta petició no va ser aprovada i el nom d'Argüelles desaparegué definitivament, després de figurar durant més de cinquanta anys al nomenclàtor de carrers de Barcelona i Gràcia.

A continuació, fem un breu resum de la biografia del singular personatge que fou Argüelles, atès el fet que ha estat el nom que ha batut el rècord de permanència a les plaques de referència d'una via tant important com és la Diagonal.

Agustín Argüelles i Àlvarez, nasqué a Ribadesella, Oviedo, el 28 d'agost de 1776. Fill segon de José Argüelles i Teresa Àlvarez González. Representà la província d'Oviedo a les Corts de Cadis. Fou un distingit orador liberal, que defensà les lleis amb la supressió de la tortura com a mitjà de prova en els processos criminals, la llei que proclamà la llibertat d'impremta i la persecució i el càstig del tractament d'esclaus. Les Corts li encomanaren la redacció del preàmbul i de l'articulat de la Constitució de 1812. Fou conegut per la seva eloqüència, amb el sobrenom del "Divino Argüelles". Enfrontat amb Ferran VII, es refugià a Anglaterra i tornà a Espanya a la mort del rei, el 1834. Al parlament defensà i contribuï poderosament a l'aprovació de la constitució de 1837, que havia redactat. Desterrada d'Espanya el 1841 la reina governadora Maria Cristina, de qui sempre havia estat contrari, fou nomenat tutor de les seves filles, Isabel i Maria Lluïsa Fernanda, càrrec que acomplí fins el 1843. Fou orient de la maçoneria regular espanyola. Va ser un home dotat d'una oratòria extraordinària i d'una honradesa per sobre de tot dubte. Morí solter a Madrid, dissabte 23

de març de 1844, al seu domicili del carrer de Cantarranas, 45, pral. Persona molt estimada, es diu que al seu enterrament assistiren unes setanta mil persones. Segons un dels seus biògrafs, José de Olózaga (1864) “Murió como había vivido, pobre”.

Argüelles fou substituït, doncs, al nomenclàtor per “Alfonso XIII”, el 13 de gener de 1925, monarca aleshores regnant a Espanya. Alfons XIII, Lleó, Ferran Maria, Isidre, Pasqual i Antoni de Borbó i d’Habsburg nasqué a Madrid el 17 de maig de 1886. Fill pòstum d’Alfons XII, el dia del seu naixement fou proclamat rei d’Espanya i als 16 anys fou declarat major d’edat. El 31 de maig de 1906, es cassà amb la neboda del rei d’Anglaterra, Ena Victòria de Battenberg. L’11 de març de 1908, inaugurà a Barcelona les obres de la reforma interior de la Ciutat...

Amb la proclamació de la segona República Espanyola, el nom “Alfons XIII” caigué del nomenclàtor de la Ciutat i fou substituït per avinguda del “Catorze d’Abril”, el 16 d’abril de 1931.

Acabada la guerra civil, el 7 de març de 1939, nou dies després de l’entrada de les tropes franquistes a Barcelona, fou aprovat el canvi de nom de la Diagonal per “Generalísimo Franco”. Aquesta dedicació durà fins el 22 de juny de 1979, data en què fou restaurat l’antic nom d’avinguda Diagonal.

Fonts: (AMAB: actes, 1872, 1874; plànols: Cerdà, Gràcia 1889, Les Corts, principi segle XX; fn; caixes 22429 i 22444).